

Vol.1, Issue No.3 5th June 2016

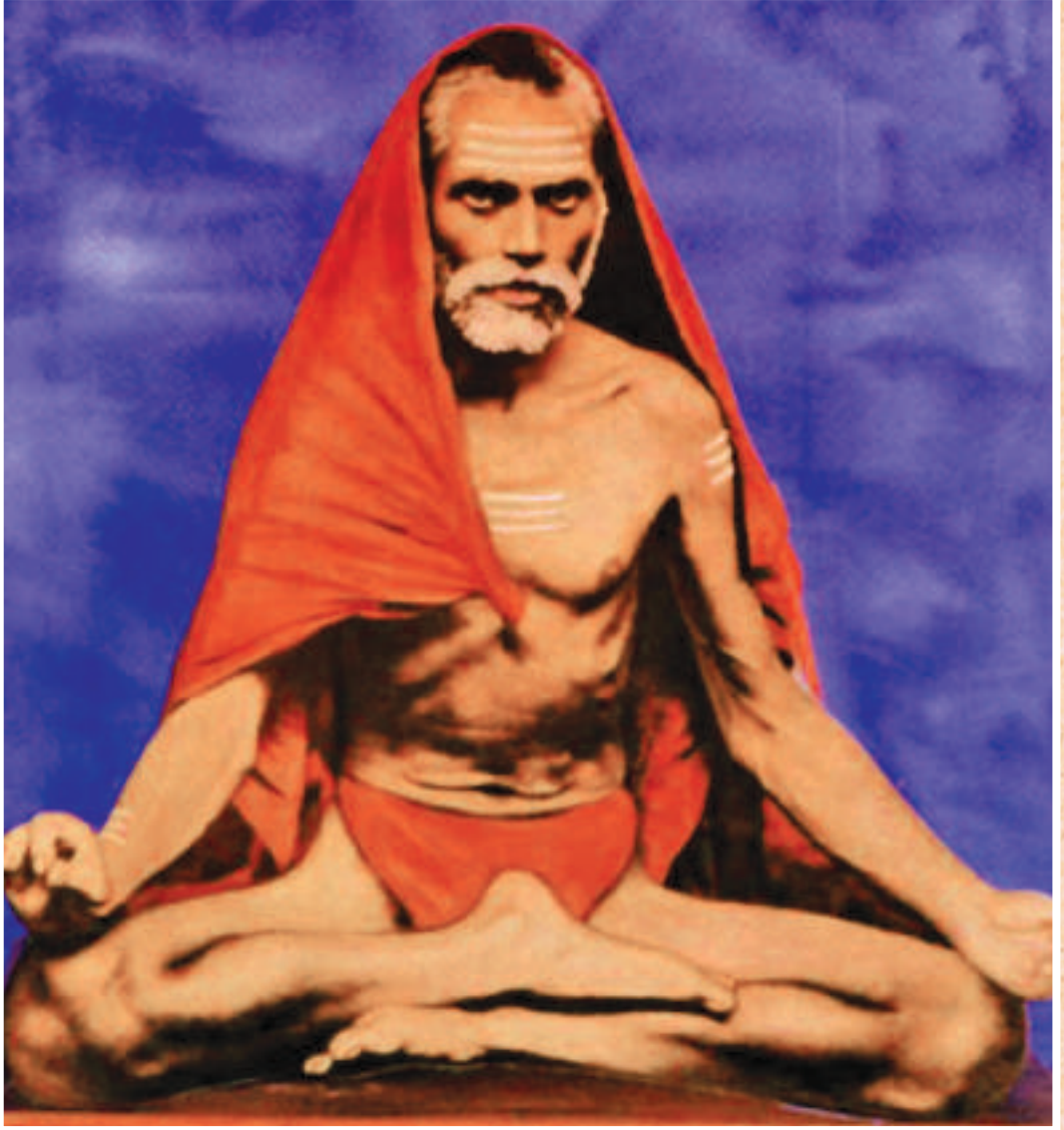
TITLE CODE: GUJGUJ15618

રંગ સેવા

(Rang Seva)

June-2016

यत्पाद पांशुना जातं गरुडेश्वर नीति हत् ।
भूवैकुण्ठ समारव्यातं वासुदेव नमोऽस्तुते ॥

जेमनी यरधारजथी गरुडेश्वर (अे नामनुं श्रीक्षेत्र) उपद्रवोना नाश करनार
पृथ्वी परना पैकुंठ समान प्रसिद्ध थयुं अेवा श्री वासुदेव आपने नमस्कार.

स्वामीमहाराज जल समाधि लिथि
अषाढ सुद-१, ५ जुलाइ २०१५

श्लोक ७४, वासुदेव नामसुधा

॥ परस्पर देवो भव ॥

Rang Seva

June-16

રંગ સેવા - પુસ્તિકા : ૦૫

પ્રત : ૧૪૦૦

મૂલ્ય : અમૂલ્ય

તંત્રી :

ડૉ. ઈન્દુભાઈ દવે

શ્રીરંગ હોસ્પિટલ, મેડિકેર

અમદાવાદ-૩૮૦૦૦૬

ફોન : (૦૭૯) ૨૬૫૭૫૫૭૭/૬૬૭૭

સહસંપાદક :

પ્રદ્યુમ્ન પટેલ

મો. ૯૮૨૫૪૫૨૬૨૪

પ્રકાશક :

ડૉ. ઈન્દુભાઈ દવે

શ્રીરંગ હોસ્પિટલ, મેડિકેર

અમદાવાદ-૩૮૦૦૦૬

ફોન : (૦૭૯) ૨૬૫૭૫૫૭૭/૬૬૭૭

પત્રવ્યવહાર :

સ્નેહલ શાહ

૧૩, શાહ કોલોની, બેસ્ટ હાઈસ્કૂલ સામે,

ભૈરવનાથ રોડ, મણિનગર, અમદાવાદ-૩૮૦૦૨૮

ફોન : (૦૭૯) ૨૫૪૩૩૪૭૩

www.rangavadhoot.us, www.abhirang.org

ગ્રાફિક્સ :

○ પન્નેશ સુથાર

અભિરંગ : (શ્રીરંગ યુવા સંગઠન)

ટાઈપસેટિંગ :

હરિઓમ ગ્રાફિક્સ, આઝાદ ગાર્ડન સામે,

હિંમતલાલ પાર્ક, અમદાવાદ-૧૫. ફોન. ૨૬૭૬૭૧૮૧

મુદ્રણ સંસ્કાર :

મુદ્રેશ પુરોહિત

સૂર્યા ઓફસેટ,

આંબલી ગામ, અમદાવાદ-૩૮૦૦૫૮

અનુક્રમણિકા

- (૧) પૂ. શ્રી રંગ અવધૂત મહારાજની જીવનઝરમર-૪
○ શ્રી મુરલીધર સરપોતદાર ૦૨
- (૨) પૂ. શ્રી રંગ અવધૂત મહારાજશ્રી સાથેના પ્રસંગો-૩
○ શ્રી છોટુભાઈ ડી. શાહ ૦૪
- (૩) પૂ. શ્રી રંગ અવધૂત પ્રત્યે મારો અનુરાગ
○ શ્રી કૃષ્ણશંકર શાસ્ત્રીજી (દાદાજી) ૦૬
- (૪) શ્રીરામચરિતમાનસ-૨
○ ઉષા ૦૮
- (૫) પાલિતાણાથી સોનગઢ : એક જીવન પ્રસંગ-૨
○ ડૉ. આઈ.કે. વીજળીવાળા ૧૦
- (૬) શ્રીરાધા અને કુલ્બ-૧
○ ભાણદેવજી ૧૨
- (૭) ઇચ્છાપ્રદેશને પેલે પાર
○ નીતા આર. દવે ૧૪
- (૮) પ્રત્યેક દિવસનું નફા-નુકસાન ખાતું
○ ડૉ. હરીશ દ્વિવેદી ૧૬

દત્તપ્રાતઃસ્મરણ

પ્રાતર્નમામિ ભગવન્તમનન્તમાદ્યં

સત્ત્વિત્સુખાત્મકશિરસ્ત્રિતયં દધાનમ્ ।

ऐश्वर्यवीर्ययशआदिभुजैर्लसन्तं

तं देवमत्रिवरदं नतदत्तसर्वम् ॥

સત્, ચિત્ અને આનંદરૂપી ત્રણ મસ્તકને ધારણ

કરનાર, એશ્વર્ય, વીર્ય, યશ, શ્રી, જ્ઞાન અને યૈરાગ્ય-

એ છ ભુજાઓથી શોભનાર, ભક્તોને કાજે સર્વસ્વ

અર્પણ કરનાર, અત્રિભુનિને વરદાન આપનાર,

જ્યોતિસ્વરૂપ, જેનો કદી નાશ નથી અને તે સર્વનાં

મૂળ સ્વરૂપ છે એવા ભગવાન દત્તાત્રેયને પ્રાતઃકાળે

પ્રણામ કરું છું.

Rang Seva - 05 ❖ ૧

॥ માણસની સૌથી સાચી ઇચ્છા મોટા થવાની છે, સુખી થવાની નહીં. ॥

(૧) શ્રીરંગ અવધૂત મહારાજની જીવનઝરમર-૪

ૐ શ્રી મુરલીધર સરપોતદાર

(ગાંધીજી ચાલુ)

માતૃભૂમિનું ઋણ અદા કરવા પૂજ્ય ગાંધીજીએ પુકારેલ સત્યાગ્રહમાં, પોતાનું નામ તેઓશ્રીએ નોંધાવ્યું. દેશસેવાની આવી સોનેરી તક શું કામ ગુમાવવી એવા નિર્ણય સાથે, પૂજ્યશ્રીએ ૧૯૧૯માં બી.એ.ની પરીક્ષા ત્રણ માસ ઉપર હોવા છતાં, કોલેજને 'રામ રામ' કર્યાં. અને એ પ્રમાણે તેમણે કોલેજના બોર્ડ ઉપર પણ લખી નાખ્યું. પૂજ્યશ્રીએ લીધેલ પગલાંનું પરિણામ એ આવ્યું કે તેમના ખાસ મિત્રો, જેવા કે, શ્રી અમૃતલાલ નાથાલાલ મોદી (નારેશ્વરના વ્યવસ્થાપક) શ્રી શંકરલાલ ત્રિપાઠી, શ્રી હરિવલ્લભ મોહનલાલ તથા હાલમાં ભૂવનેશ્વર (ઓરિસ્સા)માં રહેતા શ્રી અંબાલાલ વ્યાસે પણ પૂજ્યશ્રીનું અનુકરણ કર્યું. સત્યાગ્રહમાં હંમેશા પૂજ્યશ્રી મોખરે રહેતા. તેઓશ્રીને કદાપિ પ્રશંસા કે પ્રસિદ્ધિની ઝંખના ન હતી. પૂજ્યશ્રી સદાય અંતર્મુખ રહેતા, તેમ જ હરહંમેશ તેમને ગુરુદર્શનની અદમ્ય તાલાવેલી રહેતી.

પૂજ્યશ્રીએ વિભિન્ન ભૂમિકાઓમાં કાર્ય કરેલ છે. જેવી કે ઉત્કૃષ્ટ પ્રચારક, નામવંત પત્રકાર, ઉત્તમ લોકશિક્ષક, ઉત્કૃષ્ટ લેખક વગેરે અમદાવાદ વિદ્યાપીઠમાં પૂ. ગાંધીજીના આશ્રમમાં દેશભક્ત કાકાસાહેબ કાલેલકર પ્રિન્સિપાલ હતા. ૧૯૧૯માં પૂજ્યશ્રી 'ન્યાયદર્શક' વર્તમાનપત્ર ચલાવતા. આજીવિકાના સાધન માટે તેમણે ઉપરોક્ત વર્તમાનપત્રનું કામ હાથમાં લીધું. તેમનું લખાણ તલવારની ધાર જેવું અને સ્પષ્ટ હતું. એક પ્રસંગે મિલમાલિક અને કામદારો વચ્ચે મતભેદ થયો. પૂજ્યશ્રીએ ન્યાયવૃત્તિથી કામદારોની તરફેણમાં વર્તમાનપત્રમાં નિવેદન કર્યું. આ હકીકતથી મિલમાલિકો ક્રોધેભરાયા અને તેઓ પૂ. મહાત્મા ગાંધી પાસે આવ્યા અને વર્તમાનપત્ર અંગે ફરિયાદ કરી. શ્રી ગાંધીજીએ શ્રી પાંડુરંગ વળામેને બોલાવીને પૂછ્યું, આ નગ્ન સત્ય લેખ લખવા તમને કોણે કીધું? પૂજ્યશ્રીએ કહ્યું, 'મેં પોતે જ આ લેખ લખ્યો છે અને પ્રકાશકને મેં જ આ

લેખ પ્રકાશન માટે આપ્યો છે. લેખ માટે તેમણે જ અનુમતિ આપી હતી અને મારા વિચારો તેમને પસંદ પડ્યા તેથી તેમણે છાપવાનું પસંદ કર્યું.' આવો પ્રત્યુત્તર સાંભળીને મહાત્માજીનું સમાધાન થયું અને તેઓને શ્રી વળામે મિલકુલ નિર્દોષ જણાયા અને તેમણે આગેવાન મિલમાલિકનું સમાધાન કર્યું. છ મહિના સુધી વર્તમાનપત્ર ચલાવ્યા બાદ દારૂના પીઠા ઉપર પીકેટીંગ કરવાનું કામ હાથ ઉપર લીધું.

એક વેશ્યા દારૂના પીઠા ઉપર આવી દારૂનું પાન કરતી, બીજાઓ માટે લઈ જતી અને તે કોઈને ગાંઠતી ન હતી. બધા સ્વયંસેવકોએ તેને સમજાવવા ઘણી કોશિશ કરી છતાંય તેણીએ કોઈને દાદ ન આપી. બધા સ્વયંસેવકોએ પૂજ્યશ્રીને વિનંતી કરી. પૂજ્યશ્રીએ પ્રત્યુત્તર આપ્યો. 'ભાઈઓ, આ પીકેટીંગનું કાર્ય તમે ચારપાંચ દિવસ ચાલુ રાખો. કારણ હાલમાં મને ચા પીવાનું વ્યસન છે તેથી હું તે વ્યસન ઉપર પીકેટીંગ કરીને તેનો ત્યાગ કરું ત્યારબાદ તે વેશ્યાને સમજાવવાનો પ્રયત્ન કરીશ.' પૂજ્યશ્રી ત્યારબાદ દારૂના પીઠા ઉપર પીકેટીંગ માટે ગયા. પેલી વેશ્યા સ્ત્રી ત્યાં આવી. પૂજ્યશ્રીએ નમ્ર વાણીથી તેણીને વિનંતી કરી, 'બેન મારું કહ્યું તું સાંભળ. તારે જેટલું દારૂનું પાન કરવું હોય તેટલું કર. પણ બીજા માટે દારૂ લઈ જઈને તેમના આયુષ્ય, પૈસા તથા કુટુંબને નુકસાન કરવું તે તારા માટે શોભાસ્પદ નથી.' આવી પ્રેમસભર વાણી સાંભળી તે સ્ત્રીનો આત્મા જાગૃત થયો. તેણે વિચાર્યું કે મને બેન ગણનાર મારો ભાઈ મળ્યો ! તે સ્ત્રી હિંમતપૂર્વક બોલી, 'આજથી મેં દારૂ પીવાનો છોડી દીધો છે. આપના વચનોની મારા મન ઉપર ઊંડી અસર થઈ છે તેથી આજથી હું બીજા માટે પણ દારૂ લઈ જઈશ નહીં.' આમ જણાવીને પૂજ્યશ્રીના ગુણગાન ગાતાં તેણી ઘર તરફ રવાના થઈ.

પૂજ્યશ્રીને સંસ્કૃત ભાષા ઉપર ઉમદા પ્રભુત્વ હતું. હરહંમેશ સંસ્કૃત ભાષા ઉચ્ચારવાનું પસંદ કરતા. એક સંતે કહ્યું, 'આ કારણથી તમને સંસ્કૃત ભાષા પરત્વે વૃથા

અભિમાન ઉપજશે, તેથી તેનું ગૌરવ જાળવીને બીજી ભાષાનો ઉપયોગ કરવાનો આગ્રહ રાખો.’ સંસ્કૃત ભાષા ઉપર તેમનું કેટલું પ્રભુત્વ હતું તેની પ્રતીતિ પૂજ્યશ્રીએ પૂ. ગાંધીજીના આશ્રમમાં દર્શાવી હતી. શ્રી ગોરવાલા, જે જે ગદ્ય વાંચતા તેનું તાત્કાલિક પૂજ્યશ્રી સંસ્કૃત શ્લોકના રૂપમાં ભાષાંતર કરતા. પૂજ્યશ્રી તેવી અગાધ મેધાશક્તિ ધરાવતા હતા. મહાત્મા ગાંધીજીના સાંનિધ્યમાં મહાન વ્યક્તિઓ હતી. તેમાં શ્રી ગોરવાલા, શ્રી પાંડુરંગના સહવાસમાં આવ્યા. તે એક અંગ્રેજી ગ્રંથ લઈ આવ્યા અને તે ગ્રંથ બદલ પાંડુરંગ સમક્ષ પ્રશંસા કરી. આ અંગ્રેજી લેખક ઘણો મહાન છે. આવું ગ્રંથનું લખાણ મેં અત્યાર સુધી જોયું નથી. આ ગ્રંથ હાલમાં પ્રસિદ્ધ થયો છે વગેરે શ્રી ગોરવાલાએ પ્રશંસા કરી. શ્રી વળામેએ જણાવ્યું કે, તેમાંનું બધું લખાણ સંસ્કૃત શ્લોકોમાં પણ છે. આ ગ્રંથમાં સંસ્કૃત ગ્રંથના શ્લોકોનું જ ઉચ્છિષ્ટ છે. અંગ્રેજી ગ્રંથમાંના તમે કેટલાક ફકરાઓનું વાંચન કરો. એટલે હું તાબડતોબ તેના અનુસંધાનનો સંસ્કૃત શ્લોક કરી સંભળાવું. આ અંગ્રેજી ગ્રંથમાં કાંઈ જ નાવીન્ય નથી. સંસ્કૃત શ્લોક જ સુવિચારોનો ખજાનો છે. વગેરે આ બંનેનો આ રીતે વાર્તાલાપ ચાલતો હતો તે સમય દરમ્યાન પ્રિન્સિપાલ શ્રી કાકાસાહેબ કાલેલકર ત્યાં બેઠેલા હતા. આ બંનેનો મનોહર સંવાદ સાંભળીને તેઓ સત્ય હકીકત જણાવવા આગળ આવ્યા અને કહ્યું, (પૂજ્યશ્રી) વળામે તો સંસ્કૃત ભાષાના અવતાર તેમજ શીઘ્રકવિ છે. શ્રી ગોરવાલાએ જણાવ્યું કે, આવો સંસ્કૃત કવિ મેં પણ જોયો નથી.

માતૃશ્રી તેમજ કનિષ્ઠ બંધુના ઉદરભરણ માટે પૂજ્યશ્રી ગ્રંથલેખનનું કાર્ય કરતા. ‘ગીર્વાણ ભાષા પ્રવેશ ભાગ ૧-૨’ પ્રસિદ્ધ કર્યા. ભર્તૃહરિના ત્રણસો શ્લોકમાંથી મુખ્ય ૧૦૮ શ્લોક, સંસ્કૃત ટીકાસહિત છાપ્યા. ‘બુદ્ધસંગ પરિચય’ પુસ્તક, ‘ટોલ્સ્ટોય’ રૂપાંતર, ‘સત્યાગ્રહને પોષક’ પુસ્તક, ‘ગીતાના પંદરમા અધ્યાયનું સારતત્વ.’ વગેરે જાતના લખાણ પ્રસિદ્ધ છે. આ બધો કાળ ગાંધીજીના આશ્રમમાં વીત્યો હતો. આશ્રમનું ચાલુ જીવન અને વિદ્યાર્થીઓનું આકાંક્ષી મન વચ્ચે તેમને નોંધપાત્ર તફાવત

જણાયો. આશ્રમમાં અંતર્ગત તેમજ બાહ્ય જીવનમાં તફાવત જણાયો. આશ્રમમાં વધુ વખત રહેવા માટે તે કારણસર પૂજ્યશ્રીનું મન માન્યું નહીં. તેથી તેમણે ૧૯૧૯માં આશ્રમનો ત્યાગ કર્યો. સર્વગુણસંપન્ન સંસ્કૃતવિશારદ વિખ્યાત જેવી તેમની ખ્યાતિ સાંભળી ‘રાષ્ટ્રીય આદર્શમંદિર’ના પ્રિન્સિપાલે પોતાની સંસ્થામાં તેમની નિમણૂક કરી. સદર સંસ્થામાં તેઓ અંગ્રેજી અને સંસ્કૃત ભણાવતા. આ બધો યોગાનુયોગ હતો. નાના ભાઈનું શિક્ષણ તેમજ માતૃશ્રીનું ભરણપોષણ, તેમજ ઘરની જવાબદારી તેઓશ્રી ઉપર હોવાથી તેમણે શિક્ષકની નોકરી સ્વીકારી પણ મનમાં તો હરહંમેશ દત્તદર્શનની તાલાવેલી રહેતી. યોગાભ્યાસ માટે આ નોકરી અતિ-અનુકૂળ છે તેવું તેમના મને કબૂલ કર્યું. અહર્નિશ રાત્રે બે વાગે ઊઠીને નદી ઉપર સ્નાનકર્મ કરતાં અને ત્યારબાદ સવારના ૮-૦૦ સુધી સમાધિમાં મગ્ન રહેતા. તેમનું જીવન ઋષિમુનિ સમાન હતું. પોતે હાઈસ્કૂલમાં જ રહેતા. રૂમાલ ઉપર શયન કરતા. પોતાની પાસે માત્ર બે લાંગોટ અને બહાર જવા માટે માત્ર પંચીયું અને ઉપરણું હતું. આજ એમના વસ્ત્રો હતાં. બાંકડા ઉપર આરામ કરતા. આસન ઉપર ન બેસતા. બજારનું કંઈ આરોગતા ન હતા અને કોઈનું કંઈ સ્વીકારતા નહીં. આહાર ઉપર કડક નિયંત્રણ સાથે શુદ્ધ અને પવિત્ર આહારનો આગ્રહ રાખતા. તેમના આહારમાં નવટાંક દ્રાક્ષ, દહીં વગેરે રહેતું. આટલામાં જ તેઓ આખો દિવસ કાઢતા. કોઈક કોઈક વખતે ગોસ્વામી વલ્લભાચાર્યના મંદિરમાંથી દહીં અને પૂરી આરોગતા. કોઈક વખત તો દહીં અને પેંડા ઉપર જ દિવસો વિતાવતા. તેઓશ્રીએ સ્વતંત્ર ઘર કર્યું ન હતું. શાળામાં જ રહેતા. વિદ્યાર્થીઓ પ્રત્યે તેઓને આદર તેમજ નિષ્ઠા હતી. વિદ્યાર્થીઓને નીચેનો શ્લોક બોલી નમસ્કાર કરતા.

છાત્રદેવાન્ નમસ્કૃત્ય સર્વે સ્યુઃ ગ્રંથવાદિનઃ ।

તેષુ તુષ્ટેષુ તુષ્ટં સ્યાત્ રુષ્ટં રુષ્ટેષુ વૈ બૃહત્ ॥ (પરમાત્મા)

એનો ભાવાર્થ એ કે વિદ્યાર્થીગણ ખુશ હોય તો લક્ષ્મીપતિ પણ સંતુષ્ટ થાય છે. શિષ્યગણ જો કોપિત થાય તો પરમાત્માને પણ સંતાપ થાય છે. (કમશઃ)

(૨) પૂ.શ્રી રંગ અવધૂત મહારાજશ્રી સાથેના પ્રસંગો-૩

ૐ શ્રી છોટુભાઈ ડી. શાહ

શ્રીદત્તનામસંકીર્તનમ્નો પાઠ અવારનવાર કરતો પણ અઘરા સંસ્કૃત શબ્દોનો અર્થ સમજાય નહિ એટલે ભાવ આવે નહિ. એટલે પૂજ્યશ્રી પાસે નારેશ્વરમાં બપોરના વખતે એકાંતમાં હતા ત્યારે ગયો અને પૂ.શ્રીએ ખૂબ વિસ્તારથી તેના અર્થ સમજાવ્યા એ પણ કૃપા જ કહેવાય.

શ્રીકૃષ્ણાનંદજી મહારાજે શ્રીગીતાદોહન અને શ્રી પરશુરામ અને શ્રીદત્ત વિશે પુસ્તકો લખેલાં, તેમના પરિચયમાં મુંબઈમાં આવવાનું થયેલું. મેં પૂ.શ્રીને એ વિશે વાત કરી ત્યારે પૂ.શ્રીએ કહ્યું કે તે પુસ્તકોનો ફાઈનલ ટય મારે હાથે જ થયો છે ત્યારે મને થયું કે મારા ગુરુજી સર્વસમર્થ છે જેથી બીજાનો આશરો લેવાની જરૂર જ નથી.

મુંબઈમાં શ્રીરંગ અવધૂત અભ્યાસકેન્દ્ર કે મંડળ સ્થાપવા-રજા મેળવવા ઘણીવાર મેં કહેલું પણ પૂ.શ્રી ના જ પાડતા હતા. બહુ વર્ષો પછી દ્વારકામાં શ્રીરંગજયંતી વખતે મુંબઈના ઘણા ભક્તોએ ભેગા થઈને વિનંતી કરી ત્યારે પૂ.શ્રીએ હા પાડી તેને આજે દસ વર્ષ થયાં છે. સ્વ. શ્રી બાબુભાઈ દવેની ચંપાગલીની ઓફિસમાં દર શનિવારે બધા ભેગા થયા છે પણ પહેલ કરનાર ઘણા ભાઈઓ હાલ મુંબઈથી અમદાવાદ-વડોદરા-સુરત જઈને રહ્યા છે. છતાં નિયમિત ભજન વિ. થાય છે. અભ્યાસકેન્દ્ર તરફથી પૂ. માજીની મૂર્તિ પધરાવી પાલખી લઈ મુંબઈથી પગપાળા ઘણા ભાઈઓ નારેશ્વર આવેલા અને પૂ.શ્રીએ ખૂબ સત્કાર કરેલો. મુંબઈમાં શ્રીગુરુલીલામૃતની સપ્તાહ પણ બેસાડેલી-માધવબાગમાં સહસ્ર પાંખડીનો મોટો દત્તયાગ પણ કરાવેલો. એમ પ્રવૃત્તિઓ ચાલ્યા કરે છે. પહેલ કરનાર તરીકે મને તેનો આનંદ હતો અને છે.

સર્વ ગામના મુખ્ય મુખ્ય ભક્તોની શિબિર

મુંબઈમાં ભરવા માટે ઘણીવાર પૂ.શ્રીને વિનંતી કરેલી પણ પૂ.શ્રીએ તે વખતે ના પાડેલી. હાલ તે પ્રવૃત્તિ સારી રીતે ફૂલીફાલી છે અને શ્રીરંગભક્તોનો મેળો જામે છે અને પોતાના અનુભવો કહે છે અને શ્રીદત્તભક્તિનો મહિમા સારી રીતે ગવાય છે. શ્રી ડાહ્યાભાઈ મિસ્ત્રીને આવી પહેલ કરવા બદલ અભિનંદન ઘટે છે.

શ્રીગુરુશ્વરમાં બ્રહ્મલીન પૂ. શ્રીવાસુદેવાનંદ સ્વામી મહાજનો શતાબ્દી ઉત્સવ પૂ.શ્રીની હાજરીમાં ઉજવાયો તેનું વર્ણન થઈ શકે તેમ નથી. પૂ.શ્રી નારેશ્વરથી હોડીમાં પધાર્યા, વર્ષાદિનાં છાટણાં થયાં અને પૂજન-ભજન-ભોજન અને દર્શનનો લાભ લેવાયો હતો. મૈયા બેઉ કાંઠે ભરેલી હતી. આ બધું ગૂંગે સાકર ખાધી ને તેનો સ્વાદ કહી ન શકે એના જેવું છે. મને કહેલું કે આ બધું જોઈ લેજો, પાછું નારેશ્વરમાં તમારે બધાને કરવાનું છે, પછી લીકવેડેશનમાં જાવ તો જુદી વાત છે. મેં કહેલું કે આથી સવાયું કરીશું પણ બાપજી મશ્કરીમાં ઘણીવાર ઉડાવે છે એમ મને પાછળથી લાગ્યું છતાં પૂ.શ્રીના વેણથી અંતરમાં આનંદ થયો.

મને એક વખત કહેલું કે મન કોરા કાગળ જેવું રાખવું. આખો વખત વિચારપરંપરા ચાલવા દેવી નહિ. મેં કહ્યું કે કોઈ કામ કરવું હોય તો તેનો વિચાર આવે જ ને ! પૂ.શ્રીએ કહ્યું કે કાર્ય કરવા માંડો એટલે તુરત બધું સમજાઈ જશે, લખવા માંડો એટલે માંઘલો તમોને લખાવશે. કામ કરવા માંડો એટલે ઉકેલ આપોઆપ આવશે, તમારી દૃષ્ટિએ તમને ઉતાવળો ઉકેલ લાગશે પણ પ્રભુની દૃષ્ટિએ તે બરાબર હશે, શ્રદ્ધા રાખો અને ફળ મેળવો.

મારી પત્નીએ એક વખત પૂ.શ્રીને પૂછેલું કે તમોને એકલા એકલા બેસી રહેતાં ઊંઘ નથી આવી

જતી ? પૂ.શ્રીએ કહેલું કે પ્રભુના રટણમાં એમ નથી થતું. બીજો પ્રશ્ન કરેલો કે બધાને ચમત્કાર દેખાય છે ત્યારે મને કેમ દેખાતો નથી ? પૂ.શ્રીએ કહેલું કે તમે ખોટા નંબરે ટેલિફોન જોડો છો તો વાત ક્યાંથી થાય, એનું જ રટણ કરતા રહો તો બધું સમજાશે.

એક વખત એક ભાઈની નારેશ્વરમાં આવેલી નોંધ જોઈ તેમાં તેમણે સતત એક મહિના સુધી પૂ.શ્રીના વિશે સ્વપ્ન આવેલાં તેનું વર્ણન લખેલું. મેં કહ્યું કે સાહિત્યની દૃષ્ટિએ લખાણ બરાબર છે, વાંચવા જેવું છે. ઘણી બાબતો જાણવા મળે એમ છે પણ આવાં સ્વપ્ન રોજ આવે નહિ, એમ તો મને સ્વપ્ન આવે છે અને તે જીવનને ઉપયોગી હોય તો લખી રાખું છું પણ તે જવલ્લે જ બને છે. પરંતુ નારેશ્વરથી મુંબઈ આવ્યો અને મને સતત સાત દિવસ પૂ.શ્રીના સ્વપ્ન આવ્યાં ત્યારે મને ખાત્રી થઈ કે તે ભાઈની વાત બરાબર છે. પૂ.શ્રીએ કૃપા કરીને ભેદ ભાંગ્યો.

એક વખત મુંબઈના ઘરમાં અગરબત્તીની સુગંધ પ્રસરેલી, બધાને પૂછેલું કે કોઈ અત્તર કે અગરબત્તી લાવ્યું છે ? તો કોઈ લાવેલ નહિ, નારેશ્વરની યાદ થઈ અને ત્યાંથી સુવાસ આવે છે એમ બધાને લાગ્યું. પછી સુગંધ ઓછી થઈ ગઈ. હેડકી આવે અને જેનું સ્મરણ કરીએ અને તે બરાબર હોય તો હેડકી બંધ થઈ જાય છે એમ અમે પણ માન્યું.

હું દર જન્માષ્ટમીએ સંપૂર્ણ ગીતાપાઠ કરું છું. એક વખત રાજપીપળા પૂ.શ્રી પધારેલા તે દિવસ જન્માષ્ટમીનો હતો. ગીતાનું પુસ્તક પાસે ન હતું એટલે પૂ.શ્રીની સંગીતગીતા વાંચવાની આજ્ઞા લીધી અને આનંદથી પાઠ કર્યો ને સંતોષ થયો. પૂ.શ્રી મને શરમાળ અને સ્વાર્થી કહેતા, શરમાળ એટલા માટે કે પહેલી હરોળમાં બેસવા પ્રયત્ન કરતો નહિ. એ માટે તો મને બિલ્લો આપવા કહેલું અને સ્વાર્થી એટલા માટે કે હું ઘણીવાર પૂ.શ્રીના ઉત્સવોમાં કે નારેશ્વર એકલો જતો. મારી પત્નીને સાથે લઈ જતો ન હતો તેથી સ્વાર્થી કહેતા.

હું કેટલાંય વર્ષથી સુરતમાં જતો ન હતો કારણ કે અમે ચાર ભાઈઓ હતા પણ સુરતમાં એક ભાઈ ગુજરી ગયા. એક ભાઈ ત્યાંથી રંગુન બાજુ ગયા અને કલકત્તા બાજુ શ્રી રામપુર મીલમાં અકસ્માતથી ગુજરી ગયા અને એક ભાઈ મરણતોલ સ્થિતિમાં માંડ વતનમાં પાછા આવ્યા એટલે હું સુરત જવાનું સાહસ કરતો નહિ. એક જાતનો વહેમ ભરાઈ ગયેલો. ત્યાંના વેપારીઓ, સગાં-સ્નેહીઓ ખૂબ આગ્રહથી આમંત્રણ આપતાં પણ હું કંઈને કંઈ બહાનું કાઢીને જતો નહિ. પણ પૂ.શ્રી ડો. રણજીતભાઈને ત્યાં પધાર્યા ત્યારે અમે સહકુટુંબ સુરત ગયેલા અને મારા નાના દીકરા ચિ. તરૂણની પેંડાથી પૂ.શ્રીની હાજરીમાં તુલા કરાવી અને ફોટા વગેરે પડાવ્યા. ત્યાર પછી આઠ-દસ વખત સુરત ગયો હોઈશ અને દર વખત ખૂબ આનંદ આવ્યો છે. પૂ. મોટાના આશ્રમે પણ જઈ આવ્યો છું. શ્રી ઠાકોરભાઈ મીઠાઈવાળાને ત્યાં પૂ. ડોંગરે મહારાજની શ્રીમદ્ ભાગવત સમ્પાદકથા વખતે પણ ગયો હતો, કારણ કે પૂ.શ્રી શ્રવણ માટે ત્યાં બેઠેલા હતા. આવી નાની નાની વાતો વાંચીને વાચકને કંટાળો આવે તેમ થતું હશે પણ મારા હૃદયના ભાવ ઠાલવીને દિલ હળવું કરું છું અને પૂ.શ્રીના સ્મરણથી પાવન થાઉં છું. ૫૦ વર્ષના પરિચયમાં શું શું પ્રસંગ નહિ બન્યો હોય ! એ બધાની યાદી પણ રહેતી નથી અને લખવાનું પણ બનતું નથી.

અન્ય ભક્તોને પૂ.શ્રીના ચમત્કારો થયેલા સાંભળ્યા છે, તે બધા કહે છે પણ લખી શકતા નથી. ડો.શ્રી હરિપ્રસાદ જોશી જેવા સાક્ષર ભક્તોને ત્યાં જાય તો ઘણું જાણવાનું મળે. બહુરત્ના વસુંધરા. આપણે તો કઈ વાડીના મૂળા એવું લાગે. કોઈ કોઈ ઠેકાણે પૂ.શ્રીનો ફોટો જોઈને પૂછું કે આ કયા મહારાજનો ફોટો છે ? ત્યારે તે ભક્ત કલાકો સુધી તેનું વર્ણન કરે અને હું સાંભળીને આનંદ લીધા જ કરું. પોતાના ગુરુના વખાણ સાંભળવા કોને ન ગમે ? (કમશ:)

(3) પૂ. રંગઅવધૂત પ્રત્યે મારો અનુરાગ

ૐ શ્રી કૃષ્ણશંકર શાસ્ત્રીજી (દાદાજી)

માણસના જીવનમાં રાગ અને અનુરાગ સહજ છે, આપણે સૌ અનંત જન્મથી રાગ અનુરાગના અભ્યાસીઓ છીએ. સામાન્ય રીતે અભ્યાસ નવો કરવાનો હોય તો શ્રમ પડે, પણ જે ચાલુ જ છે એ માટે એવો શ્રમ કરવો પડતો નથી. ફક્ત એટલું જ જોવાનું રહે કે તે રાગ કે અનુરાગ શુદ્ધ છે કે અશુદ્ધ. વ્યક્તિ માત્રમાં રાગ પુષ્કળ છે. વાનરનું બચ્ચું શિખામણ ન આપી હોય તો પણ વાનરીને વળગી રહે છે અને વાનરી ગમે તેટલી છલાંગ મારે તોય નીચે પડી જતું નથી. રાગનો આ છે દૃષ્ટિસિદ્ધ પુરાવો. બાળકના હાથમાં મુકાએલ નાનો સિક્કો તે જલદી પકડી લે છે, તે રાજી થાય છે. નાના બાળકનો આ ધનાનુરાગ કોણે શીખવ્યો ? આમ રાગ અને અનુરાગ જન્મસિદ્ધ છે.

પરંતુ રાખને વિભૂતિ બનાવવા માટે અને એ રાગ કે અનુરાગને ભગવાનમાં જોડાવા માટે રંગનો પ્રાદુર્ભાવ છે. રાગ અનુરાગના પરિવર્તન માટે રંગોત્પત્તિ છે. હિમાલયના શિખરમાંથી નીકળેલ ગંગાનો પ્રવાહ તેને વાળનાર, ખાળનાર સમર્થ એન્જિનિયરો આજે પણ જગતમાં વિદ્યમાન છે. પરંતુ ઈન્દ્રિયોના વિષયો તરફના પ્રવાહને પલટાવનાર સિદ્ધહસ્ત વિજયી ઈજનેર તો દોહલો ! માત્ર એક જ સ્મિત, એક જ હાસ્ય, એક દૃષ્ટિપાત, કૃપાકટાક્ષ અને અનાયાસે વિષયાભિમુખ બનેલો હરિચરણાનુરાગી બની જાય આ માટે જ રંગનું ભૂતલ ઉપર પ્રાકટ્ય.

આપણે સૌએ ભૌતિક પીડાનું નિવારણ અવધૂત પાસે માગ્યું હશે અને તે પીડાનું નિવારણ પણ થયું હશે અથવા તો ભૌતિક પીડા, ભક્તને બદલે પોતે સ્વયં ભોગવી, ભક્તને પીડા મુક્ત કરી કર્મમાર્ગને સાચવ્યો હશે કારણ કે અવધૂતજી તો જાણતા જ કે નામુક્ત ક્ષીયતે કર્મ-ભોગવ્યા વિના કર્મ ક્ષીણ થતું જ નથી અને એ રીતે દીકરાનું દેવું બાપે ભોગવ્યું હશે.

આપણે અવધૂતચરણમાં માથું મૂકતાં અને બધાના એ બાપ-બાપજીને માથે કાંટાથી ભરેલો તાજ મૂકી આપણે બેજવાબદાર ફરતાં રહ્યાં; ભૌતિક દુઃખો એણે ભોગવ્યાં અને ફેડ્યાં અને એ રીતે (બાપજી કહેવું સહેલું છે, બનવું અઘરું છે) પણ આપણામાં છે કોઈ એવો કે જે પોતાની આધિદૈવિક, આધ્યાત્મિક પીડા લઈને અવધૂત પાસે પહોંચ્યો હોય ! પોતાનું મન પોતાનું નથી રહ્યું, કોઈનું બન્યું છે; પોતાની ઈન્દ્રિયો પોતાના તાબામાં નથી રહી, બીજાની બની છે. એ અંગે પીડા કોઈને થઈ હોય અને એવો પીડિત અવધૂત પાસે પહોંચ્યો હોય, એમાં આપણો નંબર ખરો ? આપણા અંતરને પૂછવા જેવો પ્રશ્ન છે.

અવધૂતના દર્શને હારમાળા લાગતી; અવધૂતજીની આંખો એ હારમાળામાં સતત શોધ્યા કરતી કે આમાં એવો કોઈ ભિખારી છે ખરો કે જેને ભગવાનની ભૂખ હોય, અને એવા એકને મારો બધો ખજાનો આપી દઉં ? એવા એકની શોધમાં તેઓ આપણા જેવા અનેકના દોષો તરફ

જોતા નહીં; એ આપણા પાપોની દયા ખાતા, સાચો ડોક્ટર કે વૈદ્ય એ નથી કે જે દર્દીને ઠપકો આપે અને કહે કે તું તારું ભોગવ; પરંતુ સાચો ડોક્ટર તો જ્યાં બધાએ હાથ ધોઈ નાખ્યા હોય તેવા તેને નીરોગી કરવા કમર કસે. એ રીતે અવધૂત સિદ્ધ ધન્વંતરી-વૈદ્ય સમા મનોરોગનિવારક હતા. અવધૂતમાં દયા હતી; એણે ભૂલેલાં ઉપર ઘૂણા ન કરી પણ દયા કરી. એણે ભલાને માટે ભલામણ ન કરી, એ તો ભૂલેલાં માટે ભલામણ કરવા આવ્યા. એનું અવતરણ જ એ માટે માબાપ પણ ભૂલેલા સંતાનોને જ શોધે છે ને ! અવધૂતે એ રીતે એક તેડાગર માતા સમાન કાર્ય કર્યું અને ભૂલેલાંને કેડીએ ચઢાવ્યાં-કોઈ તેડાગર બાળકને કેડે લઈ જાય છે તેમજ.

જ્યારે મેં અવધૂતપ્રતિમાનું અનાવરણ કરવા હા પાડી ત્યારે મનમાં એક જ ખ્યાલ હતો કે અવધૂત પાસે જઈશ તો પ્રત્યેક ઈન્દ્રિયો, મન, અવધૂત પાસે જતાં મારું પોતાનું તો અનાવરણ થશે. મારી સર્વ વૃત્તિનાં, સર્વ પ્રવૃત્તિનાં આવરણો અવધૂત પાસે જતાં જ દૂર થઈ જશે અને અહીં ભજન પણ એવું જ ગવાયું ને ! ‘એવો દિ દેખાડ વ્હાલા ! એવો દિ ઊગાડ; દેખું તારું રૂપ બધે એવો દિ ઉગાડ !’ પણ આપણા બધાંને દિવસો પાસે આવતાં પાશ છૂટતો નથી; અલગ થવાની વૃત્તિ થતી નથી, આથી અવધૂત પાસે જઈશું તો જેમ શુકદેવ અવધૂતે પરિક્ષિતને કહ્યું તવાપ્યેર્તર્હિ કૌરવ્ય સસાહે જીવિતાવધિ સાત દિવસનો અવધિ તો ઘણો વધારે છે - તેમ આ અવધૂત રંગદેવ પણ હાથ ઊંચો કરી કહે છે કે તારી પાસે ઘણો સમય બચ્યો છે એટલો સમય આજ જનમમાં તારું

અનાવરણ કરવા આજે અવધૂતના અનાવરણ વિધિ કરવાનું કબૂલ્યું અને આ જાતના આશીર્વાદ-તમારી વૃત્તિ, પ્રવૃત્તિ, આવરણો, મોહ, ધન, સ્વાર્થ તે સર્વ આજના અનાવરણવિધિ દ્વારા નિવૃત્ત થાઓ એવી ભિક્ષા, એવો દિ દેખાડના કીર્તનથી પ્રાપ્ત થાઓ એટલા શબ્દો અવધૂતચરણમાં મૂકું છું.

અવધૂતે મને અકારણ અપનાવ્યો હતો. વિમુખને અપનાવનાર એ અવધૂતને વંદન કરવા આવ્યો છું. આપ સૌ ધનભાગી છો કે તમો અવધૂતી મસ્તીની ભક્તિમાં નાહ્યા છો; હું તો પાછલે બારણેથી લેવાએલો જીવ છું, કે ઈશ્વરાનુરાગ સિદ્ધ થઈ પરાભક્તિરૂપ બનું એવા લોભથી આવ્યો હતો. મને આજે સંતોષ છે કે આપ સૌ જ્યારે અવધૂતની ભક્તિગંગા વહાવી રહ્યા છો ત્યારે એ ભક્તિમાં સ્નાન કરવાથી મારી શુદ્ધિ થાય અને એના નશામાં જ હું રહું. આ લાભ ઉપરાંત મોદીજીનાં દર્શન થયાં એ તપસ્વી અવધૂતી રાજમાં બેઠેલો તેના સાંનિધ્યમાં બેસવાથી પણ લાભ મળે. મોદીજીને જોતાં બાપજીનાં દર્શન થયાં હોય તેવો આનંદ થાય, અને આપને બધાંને જોતાં મસ્તી ચઢે એ રીતે અવધૂતમસ્તીની પાવન ત્રિવેણીમાં સ્નાન કરી અવધૂતચરણકમલમાં વંદન કરું છું.

તા.૧૦-૭-૧૬ને રવિવારે અમદાવાદ-નારેશ્વર દર્શનની યાત્રા યોજવામાં આવી છે. તેના માટે ફી રૂ.૨૬૦/- રાખેલ છે. નામ નોંધાવવા માટે તા.૩૦-૬-૧૬ને ગુરુવાર પહેલાં શ્રી હરીશભાઈ પટેલ હરગોવનદાસ પાર્ક, અંકુર, અમદાવાદનો સંપર્ક કરવો. ફોન : ૮૮૮૮૬૧૮૨૭૮.

(૪) શ્રી રામચરિતમાનસ-૨

ૐ ઉપા

તુલસીરામાયણ એક મહાકાવ્ય છે અને એ મહાકાવ્યમાં વ્યક્ત થયેલી વિવિધ ભાવદૃશ્યો જનસામાન્યને રીઝવે છે, ભીંજવે છે અને સહજરૂપે નીતિમત્તાના પાઠ શીખવે છે. તેમાં કવિની પ્રતિભા તો ઝળકે જ છે પરંતુ તેથીયે અધિક ત્યાં ભક્તનો આત્મા મુખરિત થયો છે. તુલસીદાસજી પ્રથમ ભક્ત છે અને નંબર બેમાં સાહિત્યિક. રામચરિતમાનસમાં તેમણે પાત્રોનું વર્ણન નથી કર્યું, ધ્યાન કર્યું છે. રામચરિતમાનસના અધિષ્ઠાતા રામને નમન કરતી વખતે તેમની ભાવના છે - નૌમિ નારાયણં નરં કરુણાયનં ધ્યાનપરાયણમ્ જ્ઞાનમૂલમ્ । સાક્ષાત્ નારાયણ તેમને મન નરરૂપે અવતર્યા છે, જે કરુણાના સાગર છે અને ધ્યાન દ્વારા તેમનો સાક્ષાત્કાર થાય છે. તેઓ સમગ્ર જ્ઞાનનું મૂળ છે. ધ્યાન અને જ્ઞાન દ્વારા પુષ્ટ થયેલી ભક્તિના તુલસીદાસજી પ્રવક્તા છે. તેમની એ ભક્તિ વિદ્વતજનોને પણ આકર્ષે છે અને સામાન્યજનોને પણ ભીંજવે છે. હૃદય અને બુદ્ધિ, ઉભયને પાવન કરનારી એ ભક્તિ ગંગાસમાન નિર્મળ છે. ગંગા તો દેશના એક વિશિષ્ટ પ્રદેશમાં વહે છે, જ્યારે તુલસીરામાયણે તો પૂરા દેશને પાવન કર્યો છે. ભારતની અમૂલ્ય એવી સાંસ્કૃતિક, નૈતિક, આધ્યાત્મિક વિરાસતનું સંગોપન કરનાર તુલસીની રામકથાના પાત્રો આજે પણ લોકોને પ્રેરણાના પિયૂષ પિવડાવે છે. શુદ્ધ ચિત્ત અધ્યાત્મનું પ્રવેશદ્વાર છે. ગાંધીજી અને વિનોબાજી ચિત્તશુદ્ધિ અને ભક્તિમાર્ગની અનુભૂતિ માટે તુલસીરામાયણને સર્વશ્રેષ્ઠ ગ્રંથ ગણાવે છે. તુલસીના રામનું ચરિત્ર તો અનુપમ છે જ, ભરતનું ચરિત્રચિત્રણ પણ અદ્ભુત છે. તુલસીદાસજીના આત્મરસથી સીંચાયેલી એ બંને પાત્રોની ઉદાત્તા આપને ઊર્ધ્વરોહણની ભૂમિકા પર વિચરતા કરી દેવાની ક્ષમતા ધરાવે છે. તે માટે

રામચરિતમાનસ અને તેના દૃષ્ટા તુલસીદાસજી બંનેનું ભારત ચિરઋણી છે. જીવનને ધન્ય બનાવવાનું અનુપમેય પાથેય દેનાર રામના અનન્ય ભક્ત તુલસીદાસજીની રામભક્તિની વિરાસત જેટલા અંશમાં આત્મસાત્ કરી શકાશે તેટલા અંશમાં ભારતની સાંસ્કૃતિક, આધ્યાત્મિક પરંપરાને જીવંત રાખી શકાશે.

તુલસીદાસજી રામના પરમ ભક્ત છે, અનન્ય ભક્ત છે. રામ અતર્ક્ય બુદ્ધિ મન વાની મન-બુદ્ધિ-વાણીથી અતર્ક્ય એવા તેમના રામ નિર્ગુણ છે, જેણે સાધુપરિત્રાણ અને દુર્જનવિનાશ માટે સગુણરૂપ ધારણ કર્યું છે. તુલસીદાસજી કહે છે-

જબ જબ હોઈ ધરમ કૈ હાનિ,
બાઢ હિ અસુર અધમ અભિમાની
તબ તબ પ્રભુ ધરિ બિબિધ શરીરા,
હરહિ કૃપાનિધિ સજ્જન પીરા

સજ્જનોની પીડા દૂર કરવા ઈશ્વર સગુણરૂપે અવતરે છે. રાક્ષસોના ત્રાસથી ત્રાહિ ત્રાહિ પોકારતા સુર-નર-મુનિનું સંરક્ષણ કરવા રામ અવતાર ધારણ કરે છે. તેમના રૂપ, ગુણ, શીલ, બળ ઈશ્વરીય ભાવથી ભાવિત છે. કોઈનેય ક્યારેય દુઃખ ન પહોંચાડે તેવો કોમળ, કરુણામય તેમનો સ્વભાવ છે. કરુણામય મૃદુ રામ સખાઠ્ઠા । કેકેયીએ દશરથ પાસે બે વચન માગ્યાં - ભરતને રાજપદ અને રામને વનવાસ. ભરતને રાજપદ આપવા દશરથ સમ્મત થઈ જાય છે. પરંતુ રામવનવાસની વાત તેમને મન અસહ્ય છે. તેમનું હૃદય એ વાતનો સ્વીકાર નથી કરી શકતું. કહી ન જાય, સહી ન જાય એવી દશરથની અવસ્થા છે. કેકેયી રામને આ બે વરદાનની વાત કહે છે. તુલસીદાસજી કહે છે કે સ્વયં કઠોરતા પણ અત્યંત વ્યાકુળ થઈ ઊઠે તેવી કડવી વાત

Rang Seva - 05 ❖ ૮

॥ જે બીજને જાણે છે તે વિદ્વાન છે, જે પોતાને જાણે છે તે જ્ઞાની છે ॥

કેકેથીએ કહી. પરંતુ રામનો પ્રતિભાવ ? આઘાત-પ્રત્યાઘાતનું કોઈ નામોનિશાન નહીં. અક્ષુણ્ણ આનંદના ધામ સહજ મલકાઈ ઊઠે છે - મન મુસુકાઈ ભાનુકુલ ભાનૂ અને બોલે છે બોલે બચન વિગત સબ દૂષન, મૃદુ મંજુલ જનુ બાગ વિભૂષન બાગ વિભૂષન એટલે વાણીના ભૂષણ એવા દૂષણરહિત મૂદુ મંજુલ અર્થાત્ સુંદર અને ક્રોમળ એવા વચન બોલે છે. આ બાજુ રામના રાજતિલકની તૈયારી ચાલી રહી છે અને અચાનક વનગમનની વાત ટપકી પડે છે. પરંતુ રામને ન યુવરાજપદ પ્રાપ્તિનો હર્ષ છે, ન વનગમનનો વિષાદ છે. હરષુ વિષાદુ ન કહ્યુ ઝર આવન હર્ષવિષાદરહિતતા એટલે રાગદ્વેષરહિતતા. કોઈપણ પરિસ્થિતિમાં અંતઃસ્થિત અવિચલ અવસ્થાથી ચ્યુત ન થવું, રામનો એ સ્થાયી ભાવ છે. જે આગળ ઉપર પણ અનેક વિકટ પ્રસંગો પર પ્રદર્શિત થતો રહે છે. રામનો એ સ્વભાવ છે, શીલ છે.

આ પહેલાં પણ વસિષ્ઠ ઋષિએ રામને રાજતિલકની વાત કહી હતી, તે સમયનો રામનો પ્રતિભાવ પણ ધ્યાન ખેંચે છે.

जनमे एक संग सब भाई । भोजन सयन केलि लरिकाई करनबेध उपबीत बिआहा । संग संग सब भए उछाहा विमल बंस यह अनुचित एकू । बंधु बिहाइ बडेहि अभिषेकू

(અમે સહુભાઈઓ એક સમયે જન્મ્યા. સહુએ સાથે ખાધું, સાથે સૂતા, નાનપણમાં સાથે રમ્યા. કર્ણછેદન, ઉપનયન, વિવાહ આદિ ઉત્સવ સાથે-સાથે ઉજવ્યા. પરંતુ આ વિમલ વંશમાં આ જ એક અનુચિત વાત થઈ રહી છે કે અન્ય ભાઈઓને છોડી ફક્ત મોટાભાઈનો જ રાજયાભિષેક થઈ રહ્યો છે.)

निःस्पृहता અને બંધુસમભાવ તેમના શીલનાં સહજ વણાયેલાં તત્ત્વ છે. ચારે ભાઈઓની પ્રલોભનીય પ્રીતિ રામાયણનો અનોખો ઉપહાર છે.

વનગમનની વાત માતા કૌશલ્યાને નિવેદિત કરતા રામ હર્ષપૂર્વક કહે છે - पिता दीन्ह मोहि काननराजू पिताञ्छे मने जंगलनुं राजपद दीधुं.

અયોધ્યાનું રાજપદ સુખ-સગવડપૂર્ણ છે, જ્યારે કાનનરાજમાં પગ-પગ પર અગવડ જ અગવડ. કાંટા-કાંકરાયુક્ત જમીન પર ખુલ્લે પગે ચાલવાનું, ઘાસ-પાંદડાની પથારીમાં સૂવાનું, ખાવામાં કંદ-મૂળ-ફળનો આહાર, પહેરવાનાં વૃક્ષોની છાલનાં વસ્ત્રો, ઠંડી-ગરમી-વર્ષાનો માર સહન કરવાનો, જંગલી પશુ-પક્ષીઓના ત્રાસથી બચવાનું - બધી જ રીતે અનિશ્ચિત એવું જીવન જીવવાનું. પરંતુ રામને તેનો અફસોસ નથી. તેમને તો આનંદ છે કે વનમાં વિશેષ રૂપથી મુનિઓને મળવાનું થશે. રામ વનમાં જવા અધીર થઈ ગયા છે. તુલસીદાસજી કહે છે- માનો કોઈ નવો હાથી પકડાયો છે ને તે રાજપદની જંજીરથી બંધાયો છે. રાજપદની એ જંજીર તૂટતાં ઝર અનંદુ અધિકાન હૃદયમાં આનંદ-આનંદ છવાઈ ગયો.

તુલસીદાસજીના રામ મર્યાદાપુરુષોત્તમ છે. મૂર્તિમંત સદ્ગુણ છે. મન-વચન-કર્મથી ક્યાંય કશીયે દુર્ભાવના તેમને સ્પર્શતી નથી. રામ આદર્શ પુત્ર, આદર્શ ભાઈ, આદર્શ પતિ, આદર્શ રાજા છે. આદર્શનું ઉત્તમ ઉદાહરણ પૂરું પાડે છે તેમનું ચરિત્ર. પરિસ્થિતિના પડકાર તેમના ચિત્તની સમતાને ડગાવી શકતા નથી. દુષ્ટતા-અનિષ્ટતાનો નાશ કરવો એ તેમનું જીવનકાર્ય છે. પરંતુ તેમાં ક્યાંય વ્યક્તિશઃ વેરભાવ ડોકાતો નથી. રાવણ-કુંભકર્ણનો દેહ પડે છે અને તેમની જ્યોતિ રામપ્રભુમાં સમાઈ જાય છે. ભાવ, દુર્ભાવ, અભાવ કોઈ પણ નિમિત્તે એકવાર સંબંધ બંધાયો કે પછી ક્યાંય દૂરત્વ નહીં, વ્યક્તિનો અસ્વીકાર નહીં. યુદ્ધ ટાળી શકાતું હોય તો ટાળવા અંગદને દૂત બનાવી રાવણ પાસે મોકલે છે, ત્યારે પણ તેમને રાવણના હિતની ચિંતા છે તો અંગદને કહે છે, काजू हमार तासु हित होई, रिपु सन करेहु बतक ही सोई - શત્રુ સાથે એવી રીતે વાત કરજો કે જેથી આપણું કામ સરે અને તેમનું હિત થાય. યુદ્ધ શરૂ થવાની છેલ્લી ઘડી સુધી તેમને શત્રુના હિતની ચિંતા થાય છે. (કમશઃ)

(પ) પાલિતાણાથી સોનગઢ : એક જીવન પ્રસંગ-૨

ૐ ડૉ. આઈ. કે. વીજળીવાળા

(ગતાંકથી ચાલુ)

રાતના દસ વાગવા આવ્યા હતા. લગભગ દુકાનો બંધ થઈ ગઈ હતી. ફક્ત નાસ્તા માટેની લારીઓ ખુલ્લી હતી. ઠંડી પણ ખાસ્સી હતી. મારી પાસે તો સ્વેટર પણ નહોતું, પરંતુ એ વખતે ખબર નહીં શું કામ પણ મને ઠંડી ખૂબ જ ઓછી લાગતી ! (અથવા તો એવું લાગતું !) હું અને દિલીપ છાપાની શોધમાં એકથી બીજી લારી પર ફરતા હતા. અંતે ઘોઘાગેઈટ તરીકે ઓળખાતા વિસ્તારમાંથી એક નાસ્તાની લારી પરથી છાપું મળી ગયું. એક ચબરખીમાં મેં વક્તૃત્વ સ્પર્ધાના વિષયો નોંધી લીધા. મનને એક પ્રકારની હાશ થઈ. બીજા દિવસની વક્તૃત્વ સ્પર્ધા આડે હવે ફક્ત ૧૨ કલાક રહ્યા હતા, પણ એટલા સમયમાં નવો વિષય તૈયાર થઈ જશે એવો મને વિશ્વાસ હતો.

આ કામ પતાવ્યા પછી મારો ઉતારો (રાત્રિરોકાણની જગ્યા) જોવા જવાનું હતું. જમાદાર શેરીથી ઉતારાની જગ્યા બહુ દૂર નથી એટલે દિલીપ મારી જોડે આવ્યો. મને ઉતારા પર મૂકીને પછી પોતાના સગાંને ત્યાં જવાનું એણે નક્કી કર્યું હતું. અમે બંને ઉતારા પર પહોંચ્યા.

ઉતારાની જગ્યા જોતાં જ અમે ઠરી ગયા. ચોકીદારે એ ખખડખજ સરકારી શાળાનો એક ઓરડો મને ખોલી આપ્યો અને કહ્યું કે એ મારો ઉતારો હતો ! એ વિશાળ ઓરડામાં એક ખૂણામાં એક ટેબલ તથા એક જૂની ખુરશી પડી હતી, બસ ! નહોતું કંઈ ઓઢવાનું કે નહોતું કશું પાથરવાનું !

‘ઓઢવા-પાથરવાની વ્યવસ્થા કઈ રીતે કરવાની ?’ મેં ચોકીદારને પૂછ્યું.

‘એ વ્યવસ્થા તમારે જાતે કરી લેવાની !’ ચોકીદારે કહ્યું.

‘પીવા માટેનું પાણી ?’

‘સામેની કૂંડી પરથી પી લેવાનું !’

‘સંડાસ-બાથરૂમ ?’

‘આજુબાજુ કોઈના ઘરે જઈ આવવાનું કે તમારી જાતે રસ્તો કાઢી લેવાનો !’ આટલા જવાબો આપીને ચોકીદાર જતો રહ્યો.

હું અને દિલીપ એકબીજાનાં મોં સામે જોતા ઊભા રહી ગયા. નીંભર તંત્રનો નીંભર માણસ એની જવાબદારી પૂરી કરીને જતો રહ્યો. એ સમયે ભાવનગરથી જીંથરી-મારે ગામ જવાની છેલ્લી બસ રાત્રે સાડા નવ વાગ્યે જતી રહેતી, એટલે ઘરે પાછાં જતાં રહેવાનું પણ શક્ય નહોતું. બીક અને ધ્રાસકા સાથે હું એ સરકારી શાળાની બિહામણી લોબીના અંધારિયા પગથિયે બેસી પડ્યો.

‘એક કામ કર ! મારે ત્યાં આવતો રહે !’ દિલીપ બોલ્યો. એ ઘડીક વાર વિચાર કર્યા પછી બોલ્યો હતો. એનો અર્થ કે એને ત્યાં પણ તકલીફ તો હશે જ ! પરંતુ મારા માટે પણ બીજો કોઈ વિકલ્પ જ નહોતો અથવા તો એમ કહીએ કે છૂટકો જ નહોતો. અમે બંને ચાલતાં ચાલતાં જમાદાર શેરીમાં આવી પહોંચ્યા. દિલીપના ઘરે પહોંચ્યા ત્યારે રાતના અગિયાર વાગવા આવ્યા હતા. ઠંડીએ પણ જોર પકડ્યું હતું.

દિલીપના ઘરે મહેમાન આવેલા હોવાથી એને ત્યાં પણ જગ્યાની ખરેખર તકલીફ. પોતે બહાર શેરીમાં ખાટલો નાખીને સૂવાનો હતો. એના ઘરની બરાબર સામે સ્ટ્રીટલાઈટના થાંભલા પાસે એક હાથલારી ખાલી પડી હતી. એના પર એક કોથળો પાથરી દીધો. દિલીપનાં બાએ મને એક ગોદડું કાઢી આપ્યું. પેલી સરકારી શાળાના વિશાળ અને ખાલીખમ્મ ઓરડા કરતાં આ વ્યવસ્થા મને વધારે ગમી ગઈ.

રાતના બારેક વાગી ગયા હશે. દિલીપ સૂઈ ગયો. સ્ટ્રીટલાઈટના અજવાળે હાથલારી પર બેઠાંબેઠાં મેં નવા વિષય પર નિબંધ લખ્યો. એ પૂરો કરતા રાતના લગભગ દોઢ વાગી ગયો હશે. નિબંધ લખાઈ ગયા પછી મેં એ બરાબર ગોખી નાખ્યો. બીજા દિવસે બરાબર બોલી શકીશ એવો વિશ્વાસ આવી ગયો એ પછી હાથલારી પર પાથરેલ હૂંફાળા કોથળા પર ગોદડું ઓઢીને હું સૂઈ ગયો.

સવારે હું વહેલો ઊઠી ગયો. દિલીપનાં બા તેમ જ માસીએ આગ્રહ કરીને મને ચા-નાસ્તો કરાવ્યાં. હું એક વધારાનો મહેમાન હતો, એવો એક પણ ભાવ કોઈના મોં પર નહોતો. નાનકડા ઘરમાં રહેતા પણ વિશાળ દિલ ધરાવતા એ માણસોને મનોમન વંદન કરી એમનો આભાર માની હું સનાતન હાઈસ્કૂલ પર વહેલો પહોંચી ગયો.

સવારે નવ વાગ્યે વક્તૃત્વ સ્પર્ધા શરૂ થઈ. નિબંધ જાતે લખીને તૈયાર કર્યો હોવા છતાં હું સરસ રીતે બોલી શક્યો. તૈયારી થોડા કલાકોની જ હતી. છતાં આત્મવિશ્વાસ ટકી રહ્યો. એમ કહું કે બોલવાની મજા આવી ગઈ. નિબંધ પણ બરાબર લખાયો હતો. યોગાનુયોગ ગણીએ કે ગમે તે, મારા નિબંધના (અનુસંધાન પેજ નં. ૧૫ પર...)

શ્રીરંગ સેવા સદન સમાચાર

- પ્રદ્યુમ્ન પટેલ

(૧) શ્રીરંગ સેવા સદનનો ૧૬મો પાટોત્સવ તા. ૮-૬-૧૬ અખાત્રીજને સોમવારે બાવન દત્તબાવની કરી સંપન્ન થયો. દીપ પ્રાગટ્ય ડૉ. શ્રી ધીરુભાઈ જોષીએ કરી આશીર્વાદ અને શુભેચ્છાઓ આપી. આ પ્રસંગે શ્રી યોગેશભાઈ, શ્રી ઈશ્વરભાઈ પટેલ, શ્રી ભારતસિંહ રણા, શ્રી પ્રભાતસિંહ પિલુદરિયા સહિત ભક્તોએ લાભ લીધો. ભક્તદ્વય અંજનીબેન પરાંજપેએ જુદા જુદા રાગમાં દત્તબાવની બહુ જ સુંદર રીતે કરાવીને બધાને આનંદિત કરી દિવ્ય વાતાવરણની અનુભૂતિ કરાવી.

(૨) યુવા શક્તિ જાગૃતિ શિબિર-અહેવાલ : તા. ૨૦-૬-૧૬થી તા. ૨૩-૬-૧૬ સુધી ચાર દિવસ ૫૫ શિબિરાર્થીઓએ શિબિરનો લાભ લીધો. શિબિરમાં ચિન્મય મિશન-વડોદરાના વડા પૂ. સ્વામીશ્રી દેવેશાનંદજી અને ટીમના સભ્યો માનનીય ઉમાબેન, પૂનાવાળા શ્રીકાંતભાઈ કુલકર્ણી, શ્રી નિરવભાઈ, શ્રી દીપકભાઈ, શ્રી હૈતુકભાઈ તથા દુબઈથી આવેલ મુથ્યુભાઈએ નિઃસ્વાર્થ સેવાઓ આપી.

શિબિરમાં આદર્શ તરીકે શ્રી હનુમાનદાદા હતા અને હનુમાનચાલીસા તથા જીવનમાં સફળતા કેવી રીતે પ્રાપ્ત કરી શકાય તે વિશેનું મનનીય વિવેચન પૂ. સ્વામીજીએ વિસ્તારથી સમજાવ્યું. તદઉપરાંત વ્યક્તિવિકાસ, ઈન્દ્રિયની ગ્રહણશક્તિ, મનનું ઐક્ય, ટીમભાવના, મોડલિંગ, લીડરશીપ, એકિંટગ, સંસ્કૃતિ, કુટુંબ ભાવના વિગેરેના વર્કશોપ કર્યા.

પૂ. ચિન્મયાનંદજીની પ્રેરણાદાયક જીવની તથા કુંગકું પાંડા મોડલ તરીકે રાખી જીવન બનાવવા માટે ચલચિત્ર દ્વારા માર્ગદર્શન આપ્યું. શિબિરાર્થીઓએ તેમના સુંદર પ્રતિભાવમાં નવા જીવનનો સંચાર પ્રાપ્ત થયો તેમ અનુભવ્યું.

(૬) શ્રીરાધા અને કુબ્જા-૧

❁ ભાણદેવજી

ભાગવતમાં શ્રીરાધાજી અને કુબ્જાના પાત્ર દ્વારા અધ્યાત્મપથનું એક મૂલ્યવાન સત્ય અભિવ્યક્ત થયું છે.

શ્રીરાધાજી

સામાન્યતઃ એવી માન્યતા પ્રવર્તે છે કે શ્રીમદ્ ભાગવતમાં રાધાજીનો ઉલ્લેખ નથી પરંતુ આ માન્યતામાં સત્ય નથી. ભાગવતમાં રાધાજીનો આડકતરો છતાં સ્પષ્ટ ઉલ્લેખ છે. ભાગવતમાં રાધાજીના નામનો સ્પષ્ટ ઉલ્લેખ નથી, છતાં રાધાજીના પાત્રનો સ્પષ્ટ ઉલ્લેખ છે. ભાગવતકારની એક વિશિષ્ટ શૈલી છે. ભાગવતમાં સુદામાચરિત્ર છે (ભા. ૧૦-૮૦/૮૧) અને છતાં સુદામાજીના નામનો ઉલ્લેખ નથી. પાત્ર અને ઘટનાના વર્ણન દ્વારા આપણે સમજી શકીએ છીએ કે આ પાત્ર અન્ય કોઈ નહિ પરંતુ સુદામાજી જ છે. આવી જ રીતે ભાગવતમાં શ્રીરાધાજીના નામનો સ્પષ્ટ ઉલ્લેખ નથી, છતાં પાત્ર અને ઘટનાના વર્ણન દ્વારા આપણે સ્પષ્ટ રીતે સમજી શકીએ છીએ કે આ પાત્ર દ્વારા અન્ય કોઈ નહિ પરંતુ શ્રીરાધાજી જ સૂચિત થાય છે.

રાસલીલા દરમિયાન ગોપીઓને પોતાની વિશિષ્ટતા અને મહત્તાનું અભિમાન થાય છે અને ભગવાન શ્રીકૃષ્ણ તો નિજજનોના ગર્વનું ખંડન કરનારા છે, તેથી ગોપીઓના ગર્વનું ખંડન કરવા માટે રાસલીલામાંથી અચાનક અંતર્ધાન થઈ જાય છે. તે વખતે ભગવાનની શોધમાં નીકળેલી ગોપીઓ પગલાં પરથી જાણે છે કે ભગવાનની એક સૌથી પ્રિય ગોપી ભગવાનની સાથે છે. ભગવાન અન્ય સર્વ ગોપીઓને છોડીને ચાલ્યા ગયા છે, છતાં આ એક સૌથી અધિક પ્રિય ગોપીને સાથે લઈ ગયા છે; એટલું

જ નહિ આ પ્રિયતમા ગોપીના કેશ ભગવાને સ્વહસ્તે ગૂંથી આપ્યા છે; અરે ! આ પ્રિયતમા ગોપીને ભગવાને પોતાના ખભા પર બેસાડ્યાં છે. આ પ્રિયતમા ગોપી વિશે અન્ય ગોપીઓ કહે છે -

અનયાહરણાધિતો નૂનં ભગવાન્ હરિરીશ્વરઃ ।

યન્નો વિહાય ગોવિન્દઃ પ્રીતો યામનયદ્ રહઃ ॥

- ભા., ૧૦.૩૦.૨૮

‘ખરેખર આણે જ (આ ગોપીએ જ) ભગવાન શ્રીકૃષ્ણની યથાર્થ આરાધના કરી છે, કે જેથી પ્રસન્ન થઈને, ગોવિંદ અમને છોડીને, તેને એકાંતસ્થાનમાં લઈ ગયા છે.’

ગોપીઓની નિષ્કામ ભક્તિથી ભગવાન શ્રીકૃષ્ણ તેમના પર પ્રસન્ન છે અને તેથી જ તેમની સાથે મહારાસ રચ્યો હતો, પરંતુ આ સૌ ગોપીઓમાં પણ એક ગોપી ભગવાનને ખૂબ વિશેષ પ્રિય હતી, પ્રિયતમા હતી, કારણ કે તે ગોપીની ભગવાન પ્રત્યે નિઃશેષ પ્રીતિ હતી, તેથી અન્ય ગોપીઓથી અંતર્ધાન થતી વખતે પણ ભગવાન તે ગોપીને સાથે લઈ ગયા છે. અન્ય ગોપીઓ પણ આ પ્રિયતમા ગોપીની આરાધનાને સર્વશ્રેષ્ઠ ગણાવે છે.

આ શ્લોકમાં અને આ પ્રસંગમાં શ્રીરાધાજીના નામનો સ્પષ્ટ ઉલ્લેખ નથી, પરંતુ આ વિશેષ પ્રીતિપાત્ર ગોપી શ્રીરાધાજી જ છે, તેમ સમજવું મુશ્કેલ નથી. રાધાકૃષ્ણના ચરિત્રને સમજનાર કોઈ પણ વ્યક્તિ સરળતાથી સમજી શકશે જ કે આ પ્રિયતમા ગોપી તે શ્રીરાધિકાજી જ છે. વળી આ શ્લોકમાં ‘આરાધિતો’ શબ્દપ્રયોગ દ્વારા રાધાજીનો આડકતરો ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો છે, તે પણ સૂચક છે. ભાગવતકારની શૈલીની આ વિશિષ્ટતા છે.

રાધા એટલે શ્રીકૃષ્ણની આહ્લાદિની શક્તિ; રાધા એટલે પરાભક્તિ; રાધા એટલે પરમપ્રેમસ્વરૂપા; રાધા એટલે નિ:શેષ સમર્પણભાવ; રાધા એટલે વિશુદ્ધભક્તિનો મૂર્તિમંત અવતાર; રાધા એટલે ભગવદ્ભક્તિ.

કુબ્જા

કુબ્જા પણ શ્રીકૃષ્ણલીલાનું એક પાત્ર છે. કુબ્જાનું જીવન પણ ભગવાન શ્રીકૃષ્ણ તરફ વળેલું છે પરંતુ શ્રીરાધિકાજીના કૃષ્ણપ્રેમ અને કુબ્જાના કૃષ્ણપ્રેમ વચ્ચે આકાશ-પાતાળનું અંતર છે. કુબ્જાના પાત્રને અને તેના વ્યવહારને સમજવાથી આ ભેદ સ્પષ્ટ થશે.

કુબ્જા કંસની દાસી છે. તેનું નામ ત્રિવક્ર છે, પરંતુ કૂબડી હોવાથી કુબ્જા તરીકે ઓળખાય છે. ભગવાન શ્રીકૃષ્ણ, બલરામજી તથા ગોપબાળકો મથુરામાં પ્રવેશે છે ત્યારે રસ્તામાં કંસ માટે ચંદન લઈને જતી કુબ્જાનો મેળાપ થાય છે. ભગવાન પ્રત્યે આકર્ષિત થયેલી કુબ્જા પોતાની પાસે રહેલું ચંદન ભગવાનને અર્પણ કરે છે. કુબ્જાની આ સેવાથી પ્રસન્ન થયેલા ભગવાન કુબ્જાના શરીરના ત્રણે વળાંકને દૂર કરે છે અને તેને સુંદરી બનાવી દે છે.

તે વખતે કુબ્જા ભગવાન શ્રીકૃષ્ણને પોતાને ઘેર પધારવા અને પોતાની સેવા સ્વીકારવા વિનવે છે. ભગવાન પણ પોતાનું કાર્ય પૂરું થયા પછી તેને ઘેર જવાનું સ્વીકારે છે. યોગ્ય સમયે ભગવાન ઉદ્ધવજી સાથે કુબ્જાને ઘેર જાય છે અને કુબ્જાની સેવાનો સ્વીકાર કરે છે. તે પ્રસંગ વિશે ભાગવતકાર લખે છે -

સૈવં કૈવલ્યનાથં તં પ્રાપ્ય દુષ્પ્રાપ્તમીશ્વરમ્ ।

અઙ્ગરાગાર્પણેનાહો દુર્ભગેદમયાચત ॥

- ભા., ૧૦.૪૮.૮

આહોષ્યતામિહ પ્રેષ્ટ દિનાનિ કતિચિન્મયા ।
રમસ્વ નોત્સહે ત્યક્તું સઙ્ગં તેડમ્બુરુહેક્ષણ ॥

- ભા., ૧૦.૪૮.૯

‘કુબ્જાએ ભગવાનને માત્ર અંગરાગ અર્પણ કર્યો તેનાથી તેને કૈવલ્યમોક્ષના અધીશ્વર અને જેની પ્રાપ્તિ અતિ કઠિન છે, તેવા ભગવાનની પ્રાપ્તિ થઈ પરંતુ તે દુર્ભાગિનીએ તેની પાસે આ પ્રમાણે માંગ્યું, ‘હે પ્રિયતમ ! આપ થોડા દિવસ અહીં રહીને મારી સાથે ક્રીડા કરો, કારણ કે હે કમલનયન ! હું તમારો સંગ છોડી શકું તેમ નથી.’

આ પ્રસંગ, કુબ્જાનું પાત્ર અને કુબ્જાના વ્યવહાર તથા માગણી દ્વારા સ્પષ્ટ થાય છે કે કુબ્જા પોતાની કામનાની પૂર્તિ માટે ભગવાન તરફ વળેલી છે. કુબ્જાને પણ ભગવાન પ્રત્યે આકર્ષણ છે. કુબ્જાના મનમાં પણ ભગવાન પ્રત્યે ભાવ છે, પરંતુ કુબ્જાનો ભાવ અને રાધાજીનો ભાવ સરખો નથી.

કુબ્જા એટલે ભગવદ્ભક્તિ. કુબ્જાને ભગવાન પ્રત્યે આસક્તિ છે, વિશુદ્ધ ભક્તિ કે પ્રેમ નથી. પ્રસન્ન થયેલા ભગવાન પાસે કુબ્જા પોતાની કામનાની પૂર્તિની માગણી કરે છે, તેથી ભગવાન વ્યાસે તેને દુર્ભાગા અર્થાત્ દુર્ભાગિની કહી છે. ભગવાન વ્યાસે અહીં ભગવાન શ્રીકૃષ્ણ માટે બે વિશેષણો વાપર્યાં છે - કૈવલ્યનાથ અને દુષ્પ્રાપ. જે કૈવલ્યમુક્તિના પણ અધિપતિ છે અને જેની પ્રાપ્તિ અતિકઠિન છે તેવા ભગવાન શ્રીકૃષ્ણને પામીને પણ આ દુર્ભાગિની કુબ્જા ભગવાન પાસે પોતાની કામનાની પૂર્તિની માગણી કરે છે ! રે, દુર્ભાગ્ય !

કુબ્જા એટલે ભગવાન પ્રત્યે આસક્તિનો ભાવ. કુબ્જા એટલે ભગવાન પ્રત્યે વળેલી કામના. કુબ્જા એટલે ભગવાન માટેની અહંજન્ય લાલસા. કુબ્જા એટલે ભગવાન માટેનું સ્વકેન્દ્રી આકર્ષણ. (ક્રમશઃ)
- જનકલ્યાણ કેશુ. ૨૦૧૬માંથી સાભાર

(૭) ઇચ્છાપ્રદેશને પેલે પાર

❁ નીતા આર. દવે

મન એવું છે, જે કંઈ માગે નહિ - આપણે જ્યારે પણ ઈશ્વરને પ્રાર્થાએ છીએ ત્યારે પૂજાની સામગ્રીરૂપે અન્ય વસ્તુઓની સાથે ઈચ્છાઓથી ભરેલ ટોપલી સાથે રાખીએ છીએ. સાચી રીતે વિચારીએ તો ભક્તિનું નામમાત્ર છે, ઈશ્વર પાસે આપણે જઈએ છીએ, તૃષ્ણાઓની તૃપ્તિ માટે.

દરેક માણસનું જીવનમાં કંઈ ને કંઈ સપનું હોય છે જેની પૂર્તિ માટે તે અથાક મહેનત કરે છે અને ક્યારેક એવા પુરુષાર્થના અંતે તે સ્વપ્નની પૂર્તિ પણ થાય છે. હવે જો સ્વપ્નપૂર્તિ શક્ય બને તો નવી ઈચ્છા, નવું સ્વપ્ન આગસ મરડીને ઊભું થાય છે અને જો સ્વપ્નપૂર્તિ ન થાય તો એ ઈચ્છાને નિષ્ફળતાની ચાદર ઓઢાડી દઈ દૈવ્યમાં દફન કરી દેવામાં આવે છે. આ નિયમ કાળક્રમથી ચાલ્યો આવે છે. દરરોજ સવારે ઉઠતાની સાથે કામનું લિસ્ટ તૈયાર કરવામાં આવે છે. દિવસ આખો તેને પહોંચી વળવા અથાગ મહેનત કરવામાં આવે છે અને દિવસને અંતે ક્યારેક પૂર્ણિમાનો ચાંદ તો ક્યારેક અમાસની રાત.

ક્યારેક વિચારીએ તો આખા દિવસમાં કેટલી ઈચ્છાઓને આપણે જન્મ આપીએ છીએ, એ ઈચ્છાઓની ચઢતી પડતી સાથે સુખ-દુઃખ ભોગવીએ છીએ. અને પછી આપણા જ હાથે તેનું મારણ પણ કરીએ છીએ. ઊંડાણથી વિચારીએ તો દરેક માણસની અંદર પોતાનું કબ્રસ્તાન છે. જ્યાં સદીઓથી સેંકડો ઈચ્છાઓ દફન થયેલી પડેલી છે.

આપણા કાનૂનમાં ઈચ્છા-મૃત્યુની છૂટ કટોકટીના સમયે જ આપવામાં આવે છે, પરંતુ ઈચ્છાનું મૃત્યુ તો દિવસ આખામાં કેટલીયે વાર

આપણે સહજતાથી સ્વીકારી લઈએ છીએ ! ક્યારેક રીત-રિવાજોના નામે, ક્યારેક માન-મર્યાદાના નામે, તો ક્યારેક પ્રતિષ્ઠાના નામે - બસ કારણો બદલાતાં રહે છે અને ઈચ્છાઓનું મારણ થતું રહે છે. અને ખૂબીની વાત તો એ છે કે આપણે આ કાળચક્રથી પરિચિત સુદ્ધાં નથી.

આપણામાંથી કેટલાક લોકોને એકાંત બહુ પ્રિય હોય છે. એકાંતે તેઓ પોતાની જાત સાથે, સંવાદથી કેળવી શકે છે. 'સ્વ'ને મળી શકે છે, તેને નિજાનંદી કહેવાય છે. આવા લોકોની ખાસિયત શું હોય છે ? ખબર છે ? આવા લોકો સ્વપ્નાંને સળગાવતા નથી પણ સુવાસિત સુમન સ્વરૂપે પોતાના એકાંતને સજાવે છે - પણ જે લોકો આવું નથી કરી શકતા તેઓનું એકાંત બિહામણું બની જાય છે. એકાંતથી ડર લાગે છે. શા માટે ? કારણ કે એકાંતે પેલી દફન કરેલી ઈચ્છાઓની ભૂતાવળ વળગે છે અને પછી શરૂ થાય છે 'જો' અને 'તો'નો સંવાદ-જેનો કોઈ અંત નથી, કે અર્થ નથી - સુખ અને દુઃખનું કારણ પણ ઈચ્છા અને મારણ એટલે પણ ઈચ્છા.

કેટલીક ઈચ્છાઓ જીવનપર્યંત તૃપ્તિને તરસતી રહે છે, માનવી તેને તૃપ્ત નથી કરી શકતો અને માટે જ મૃતાત્મા પાછળ તર્પણની વિધિ કરાય છે. જો આપણે જીવતા જીવનમાં જ આપણી જાતે ઈચ્છાઓનું તર્પણ કરી દઈએ તો આપણા વંશજોએ શ્રાદ્ધ કાર્ય ન કરવું પડે.

ઈચ્છા એ જ કર્મની જન્મદાતા છે. દુરાચાર હોય કે સદાચાર આ બંનેનો આધાર મનુષ્યની ઈચ્છા

ઉપર જ રહેલો છે. ઈચ્છાશક્તિ એ મનુષ્યને ઈશ્વર દ્વારા આપવામાં આવેલી બહુ મૂલ્યવાન ભેટ છે. ઈચ્છાશક્તિના ક્રમશઃ અભ્યાસના પરિણામ સ્વરૂપ માનવી ધારે તે પરિસ્થિતિ અને પરિણામ લાવવા સક્ષમ છે. જેવી રીતે ભગવાન બુદ્ધની ઈશ્વર પ્રાપ્તિની ઈચ્છાના કારણે તેઓ પરમતત્ત્વને પામી ગયા, તેવી જ રીતે રાવણની સર્વાધિપતિ બનવાની ઈચ્છાના કારણે તેનો રાષ્ટ્ર સહિત સર્વનાશ થયો. બંને ઘટનાનાં મૂળ ક્યાં છે ? તો ‘ઈચ્છાની પૂર્તિ’.

જેને સ-દેહે નિહાળી નથી શકાતી, તેમ છતાં દરેક મનુષ્યમાં પ્રાણશક્તિનું સિંચન કરતી શક્તિ એટલે - ઈચ્છા, જીજીવિશા. જીવન જીવવાની ઈચ્છા. જીવન ભલે ગમે તેટલું દુઃખભર્યું હોય, વિપરીત પરિસ્થિતિથી ઘેરાયેલું હોય, તેમ છતાં આનંદિત થઈને કોઈ મૃત્યુને સ્વીકારતું નથી. મૃત્યુ એ કદાચ આ જન્મ માટે ઈચ્છાઓનું મારણ હોઈ શકે. પરંતુ પછી...! મૃત્યુ પછી - પછી ફરી પાછી એ જ ઘટમાળ. ‘પુનરપિ જનનં, પુનરપિ મરણં, પુનરપિ જનની જઠરે શયનં...’ ફરી પાછી એ જ અતૃપ્ત ઈચ્છાઓની યાત્રા શરૂ થાય, ફરી પછા સુખ-દુઃખના બંધનો, સંબંધો, લાગણી, મોહ, લાલસાના ચક્રો ગતિમાન થાય અને ફરી માનવીનો કર્મયોગ સક્રિય થાય, કે ચોર્યાસી લાખ ફેરા સુધી અતૃપ્ત ઝંખનાની યાત્રા... અનંત યાત્રા.

પણ... ઈચ્છાઓ, તૃષ્ણાઓ, લાલસાને મારી નાંખી દફનાવી નથી દેવાના, કે તેનાથી ડરી જઈને જાતથી દૂર ભાગી જવાનું પણ નથી, આ બંધનના તાણાવાણાને ધીમે-ધીમે છૂટા પાડવાના છે.

સર્વથી લઈને ‘સ્વ’ સુધી જાગતથી લઈને ‘જાત’ સુધી. સહજ મુક્તિ, સહજ તાણ, સહજ સમર્પણ; નદીના પ્રવાહ જેવું સહજ, જ્યાં દુઃખ-

સુખ, માન-હાનિ, કશું જ ન સ્પર્શે, પાણીમાં રહેલા તેલના ટીપા જેટલું સહજ જે પાણીની વચ્ચે રહીને પણ નિર્લેપ રહી શકે. માત્ર - શિવ અને જીવનું જોડાણ. અંતરમનનું જોડાણ, કોઈ જ મહેચ્છા વગરનું જોડાણ. મોક્ષની પણ ઈચ્છા નહિ. મોક્ષ એ કોઈ પ્રદર્શન નથી કે નથી સ્વર્ગનું દ્વાર. મોક્ષ એ અંતર આત્માનું ચઢાણ છે, જ્યાં સુધી પહોંચવા ઈચ્છાપ્રદેશને પેલે પાર જવું પડે. ચિર આનંદની પ્રાપ્તિ એટલે મોક્ષ. કોણ કહે છે, મોક્ષ માટે મરવું પડે છે ! જીવતા જીવનમાં જે જીવ નિજાનંદને પામી શકે છે એ મોક્ષનો અધિકારી છે. ચાલો, સફર ખેડીએ... મોક્ષની પ્રાપ્તિની, ઈચ્છા પ્રદેશને પેલે પાર ઉતરવાની.

‘દશે દિશાઓમાંથી શુભત્વ પ્રાપ્ત થાઓ.’

સૌજન્ય : આપણું વિચારવલોણું, માર્ચ-૨૦૧૬

(અનુસંધાન પેજ નં.૧૧ ઉપરનું)

છેલ્લાં વાક્યો હતાં :

કદમ હોય અસ્થિર તેને, રસ્તો પણ જડતો નથી, ને અડગ મનના મુસાફરને હિમાલય પણ નડતો નથી !

(એ સ્પર્ધામાં મારો બીજો નંબર આવ્યો હતો, પરંતુ આખા પ્રસંગ પરથી મને બે વસ્તુ શીખવા મળી : એક તો એ કે ગમે તેવી પરિસ્થિતિમાં પણ ઝઝૂમતા રહેવું અને બીજું, ગરીબ તેમ જ મધ્યમ વર્ગના માણસોની પછેડીમાં હંમેશાં એકાદ જરૂરિયાતમંદનો સમાવેશ થઈ જ જતો હોય છે. દિલીપના ઘરના બધા સભ્યોને યાદ કરું છું તો આ સાવ સાચું લાગે છે.)●

- જનકલ્યાણ સપ્ટે. ૨૦૧૫માંથી સાભાર

॥ પરસ્પર દેવો ભવ ॥

(૮) પ્રત્યેક દિવસનું નફા-નુકસાનનું સરવૈયું

❁ ડૉ. હરીશ દિવેદી

સામાન્ય રીતે જીવનના અંતે આપણે નફા-નુકસાનનું સરવૈયું કાઢવા બેસતા હોઈએ છીએ, પરંતુ ત્યારે ઘણું મોડું થઈ ગયું હોય છે. જીવનને એના ફલેશબેકમાં વિચારતા હોઈએ છીએ ત્યારે આપણને ભાન થાય છે કે, જીવનની અમૂલ્ય ક્ષણો આપણે સાવ વ્યર્થમાં ગુમાવી દીધી હોય છે. ત્યારે પસ્તાવાનો કોઈ પાર રહેતો નથી. પરંતુ ‘અબ પછતાયે હોત ક્યા જબ ચિડિયાં યુગ ગઈ ખેત’ તો પછી હવે કરવું શું ? એનો કોઈ ઉપાય ખરો ? ચોક્કસ, જીવનના દરેક પ્રશ્નનો ઉત્તર હોય જ છે.

ઉપરના સૂત્રમાં કહેવામાં આવ્યું છે તે પ્રમાણે જીવનના અંતભાગમાં નહીં પરંતુ પ્રત્યેક દિવસના અંતે આપણે નફા-નુકસાનનો હિસાબ કરી લેવો જોઈએ. એક ગણતરી મુજબ પ્રત્યેક દિવસે આપણા જીવનનું ખાતું ૮૬,૪૦૦ જેટલી અમૂલ્ય ક્ષણોથી જમા થતું હોય છે. એમાંથી જેટલી ક્ષણોનો આપણે સત્કાર્યમાં, પોતાના અને બીજાના કલ્યાણમાં કે પછી પરોપકારના કામો માટે ઉપયોગ કરતા હોઈએ છીએ તેટલી જ ક્ષણો આપણા ખાતામાં જમા થતી હોય છે. બાકીની બધી જ ક્ષણો દિવસના અંતે સાવ વ્યર્થમાં વેડફાઈ જતી હોવાને કારણે છેવટે શૂન્યમાં ફેરવાઈ જતી હોય છે. આ વેડફાઈ ગયેલી ક્ષણો બીજા દિવસે પાછી મળતી નથી. બીજા દિવસનું ખાતું ઉપર કહ્યું તે પ્રમાણે ફરીથી જમા થતું હોય છે. અને દિવસ પૂરો થતાં સત્કાર્યમાં વપરાયા વગરની

બાકીની ક્ષણોનું મૂલ્ય શૂન્ય થઈ જતું હોય છે.

ઉપરની વાતને આપણે જો રૂપિયાની નફા-નુકસાનની ભાષામાં વિચારીશું તો એને આપણે સારી રીતે સમજી શકીશું. એ રીતે વિચારતાં દિવસના અંતે આપણે કેટલી મોટી ખોટ કરતા હોઈએ છીએ એ જોઈને આપણને નવાઈ લાગશે ! આપણું ખાતું રોજ સવારે રૂ. ૮૬,૪૦૦/- જેવી માતબર રકમથી જમા થતું હોય પછી બીજું આપણે જોઈએ પણ શું ? પરંતુ એની એક શરત છે કે એમાંથી આપણે જેટલું વાપરી શકીએ એટલું આપણું બાકીના વધેલા પૈસાનો હિસાબ બીજા દિવસે ઉમેરાતો નથી. અહીં રોજરોજનો નવો હિસાબ થતો હોય છે. જીવનના રોજમેળનો જો આવો હિસાબ-કિતાબ હોય તો ભારે થઈ જાય. દિવસની કેટલી બધી અમૂલ્ય ક્ષણોને આપણે સાવ વ્યર્થમાં વેડફી નાખતા હોઈએ છીએ. ચિંતા, નિરાશા, નિષ્ફળતા, આધિ-વ્યાધિ અને ઉપાધિના ચક્કરમાંથી આપણે બહાર નીકળી શકતા નથી. અને એ બધા નકારાત્મક વિચારોના વમળમાં ફસાઈ જઈ અમૂલ્ય ક્ષણોને સાવ વ્યર્થમાં વેડફી નાખતા હોઈએ છીએ. આ રીતે દિવસના અંતે પાંચ-સાત ક્ષણો નફા ખાતે જમા થતી હોય છે. બાકીનું બધું નુકસાનના ખાતે શૂન્ય બની જતું હોય છે. એટલા માટે જ ખૂબ જ સાવધાનીપૂર્વક પ્રત્યેક ક્ષણનો સદુપયોગ કરી પ્રત્યેક દિવસના સરવૈયામાં નફા ખાતાનું બેલેન્સ વધારતા રહીએ.

માતા માતૈવ કૈવલમ્ | ન માતુઃ પરદૈવતમ્ |

જો રતનલાલે જોયેલા સ્થાનમાં રહેવાનું ન બની શકે તો ત્રણ બ્રહ્મુ માટે ત્રણ સ્થાનો નક્કી કરવાં. વરસમાં પંદરેક દિવસ માતૃસેવામાં, આઠેક દિવસ ભગવાનના સમાગમમાં અને બાકીનો વખત એકાંતમાં.

ફરતો ફરતો અહીં (ગોધરા) માતૃદર્શને આવ્યો છું.

જો થોડા ઘણા પણ જન મઘરને અંતઃકરણ પૂર્વક પોતાની ધર્મમાતા માની તન, મન અને ધનથી સેવા કરવા તૈયાર ન હોય તો અવધૂતે પોતાનો નિર્ણય કરી લેવાનો જ રહ્યો ને એ માટે વધુ સમય નથી.

- રંગ અવધૂત મહારાજ

જેઠ સુદ અગિયારસ, ૧૬ જૂન ૨૦૧૬

વેદ વ્યાસજી

વેદ વ્યાસ : ભગવાનશ્રી વિષ્ણુના ચોવીસ અવતારોમાંનો એકવીસમો અવતાર, મહર્ષિ પરાશર અને ધીવર (ખલાસી) પુત્રી સત્યવતીના પુત્ર, વેદનાં સંકલન અને સમ્પાદન કરતાં તરીકે વ્યાસ, વ્યાસમુનિ, વેદવ્યાસ, કૃષ્ણદ્વૈપાયન, બાદરાયણ, પારાશર્ય નામોથી પ્રખ્યાત. તેમનો જન્મ યમુના નદીના દ્વીપ (બેટ) માં થયો હોય યમુના જળ કૃષ્ણ તથા દ્વીપને કારણે તેઓ કૃષ્ણદ્વૈપાયન કહેવાય છે. તેમણે અટાર પુરાણ, મહાન ઇતિહાસ ગ્રંથ મહાભારતની (જેમાં શ્રીમદ્ભગવદ્ગીતા છે) રચના કરી. શ્રુતિઓ (વેદો) માંના વિરોધોનું સમાધાન કરી, બ્રહ્મસૂત્રની રચના કરીને ઉપનિષદોની એક વાક્યતા સિદ્ધ કરી તેમના મહાન પુત્રશ્રી શુકદેવજી પરમ બ્રહ્મજ્ઞાની અને શ્રીમદ્ભાગવતના આદિ વક્તા થયા.

અષાઠ પૂનમ, ૧૯ જુલાઈ ૨૦૧૬